

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. І. ФРАНКА

На правах рукопису

МАГАС Василь Мар'янович

**ЕВОЛЮЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ СТАНОВЛЕННЯ
БАГАТОУКЛАДНОЇ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність - 08.01.03
(теорія макроекономіки)

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник -
кандидат економічних наук
Тивончук Степан Олександрович

ЛЬВІВ - 1995

Дисертаційна робота
в Інституті землеробства і тваринництва
західного регіону УААН

Офіційні опоненти: академік АН Вищої школи України,
доктор економічних наук, професор
МИХАСЮК І.Р. кандидат економічних
наук, професор ЯНКІВ М.Д.

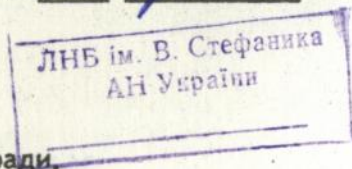
Провідна установа: Львівський сільськогосподарський
інститут

Захист дисертації відбудеться «30» серпня 1995 р.
о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 04.04.06 по захисту дисертацій на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук у Львівському державно-
му університеті ім.І.Франка за адресою: 29008, Львів - 8,
пр. Свободи, 18.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій
бібліотеці Львівського державного університету ім.
І.Франка.

Автореферат розісланий «30» серпня 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

ПАНЧИШИН С.М.

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Суть здійснюваного реформування системи аграрних відносин полягає у відродженні господаря землі, що, в поєднанні з розвитком конкуренції між господарствами різних форм власності і господарювання, по ідеї, повинно забезпечити зростання ефективності аграрної економіки. Хоча в суспільстві на даний час склалася певна згода щодо шляхів і методів здійснення реформ, яка знайшла свій вияв у діючому законодавстві, це не применшує актуальності їх дальшого розгляду. В першу чергу це викликано відсутністю в аграрному секторі яких-небудь позитивних змін, зумовлених реформами, а скоріше навпаки - деякі факти свідчать про наявність тенденції до розпаду продуктивних сил села.

Практичне здійснення реформ розпочалося без цілісного теоретичного обґрунтування питань стратегії і тактики перехідного періоду. Це не дає можливості об'єктивно оцінити численні пропозиції, концепції і програми до завершення їх практичної реалізації, що є основною причиною відсутності до сих пір єдиної концепції аграрної реформи, як і економічної в цілому. Реформи практично ведуться шляхом експерименту -методом проб і помилок. Це, в значній мірі, і визначило безсистемність і непослідовність в здійсненні реформ і не зовсім втішні її перші результати.

При наявності достатньої кількості публікацій з питань реформування аграрних відносин, практично всі вони стоять на засадах телеології, в основі якої лежить переконання у можливості свідомого визначення шляхів суспільного розвитку. Проблеми економічної реформи в них розглядаються на предмет необхідності

«формування» власника, «впровадження» ринкових відносин і т.п., що визначає відповідну методологію їх вирішення. Оскільки практика часто не відповідає початковим замислам, то з таким підходом неминуче пов'язана проблема механізму реалізації, як засобу досягнення наперед визначених суспільних цілей та ідеалів.

В протиставленні телеологічному підходу, еволюціоністи першочергове значення в процесі суспільного розвитку надають елементам саморозвитку і самоорганізації. У вітчизняній літературі проблеми реформування виробничих відносин на предмет можливостей їх зміни без безпосередньої участі «верхів» практично не розглядаються. Тому розгляд питань аграрної реформи з еволюціоністських позицій безумовно має як теоретичне, так і практичне значення.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування необхідності і вивчення практичних можливостей еволюційного вирішення проблем становлення багатокладної аграрної економіки.

Відповідно до цього ставилися такі завдання:

- розкрити основні прояви телеологічної парадигми розгляду суспільних проблем в практиці реформування аграрних відносин;

- розглянути сьогднішні негативні тенденції в сільському господарстві на предмет виявлення їх закономірностей, породжених послідовною реалізацією ідей, що лягли в основу здійснюваної аграрної реформи;

- теоретично показати неспроможність застосування методологічного підходу, який виправдовував себе при вирішенні проблем функціонування адміністративної

економіки, в процесі її реформування, і необхідність пошуку вирішення названих проблем з еволюційних позицій;

- викласти і обґрунтувати основні принципи еволюційного механізму становлення багатокладної аграрної економіки.

Предмет дослідження - механізм становлення багатокладної аграрної економіки, закладений в законодавстві України, ідеї, що лягли в його основу, закономірності економічної поведінки колективних та індивідуальних сільськогосподарських виробників в нових умовах і фактори, що їх визначають.

Об'єкт дослідження - економічний простір дії механізму становлення багатокладної аграрної економіки, на якому можна вивчати явища, що складають предмет дослідження - аграрний сектор України.

Інформаційною основою досліджень стали вітчизняна та зарубіжна наукова література з досліджуваних проблем, матеріали офіційної статистичної звітності, а також результати особистих спостережень автора.

Методологія і методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження стали теорії розсіяного знання, ринку і конкуренції австрійського економіста, лауреата Нобелівської премії Фрідріха фон Хаєка.

В якості конкретно-наукових методів застосовувались розрахунково-конструктивний і економіко-статистичні методи.

Наукова новизна. В реферованій роботі здійснений аналіз основних ідей, що визначили логіку реформ, їх поєднаність з ідеями та цінностями, на яких ґрунтується функціонування ринкової економіки. Це стосується в першу чергу ідей права громадян на свою частку землі та інших засобів виробництва, створення рівних стартових умов і т.д.

Вивчені гносеологічні витоки цих ідей, здійснено аналіз на предмет теоретичних і практичних можливостей їх реалізації, показані можливі побічні ефекти при цьому і проблеми, які вони породжують.

Показана необхідність розгляду проблем економічної реформи з еволюційних позицій, подані і теоретично обгрунтовані основні принципи еволюційного механізму становлення багатокладної аграрної економіки.

В пропонованому механізмі праву кожного громадянина на свою частку суспільного майна протиставляється право суспільства в цілому, дотримання якого можливе тільки при умові, якщо в результаті роздержавлення відбудеться перехід суспільних засобів виробництва у власність чи користування до тих, хто зможе забезпечити їх максимально ефективне використання. Принципу рівних стартових умов протиставляється принцип рівних можливостей, дотримання якого передбачає послідовне впровадження конкурентних засад при роздержавленні суспільної власності. До завершення роздержавлення суспільних засобів виробництва, як форму реалізації суспільного права, пропонується ввести плату за користування ними.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її методологія і практичні пропозиції можуть бути використані в роботі державних органів компетенцією яких є розробка, обгрунтування і реалізація практичних заходів реформування аграрних відносин і здійснення економічної реформи в цілому.

Реалізація результатів дослідження. Результати досліджень були використані автором при підготовці проекту Указу Президента України «Про роздержавлення і демонополізацію сільського господарства України» в Комісії

Верховної Ради України з питань економічної реформи і управління народним господарством у січні 1992 року.

Апробація роботи і публікація. Основні положення дисертації доповідались і обговорювались на засіданнях Вченої ради Інституту землеробства і тваринництва західного регіону, доповідались на науково-практичних конференціях «Актуальні економічні і соціальні проблеми Західної України» (Львівський політехнічний інститут, 27-28 червня 1992 р.), «Проблеми українського села і шляхи їх вирішення» («Просвіта», м. Стрий, 8-10 липня 1992 р.), «Наукове забезпечення агропромислового комплексу західного регіону України в умовах переходу до ринкових відносин» (Інститут землеробства і тваринництва західного регіону, с.Оброшино, 1992 р.), «Становлення економічної системи в Україні» (Львівський торгово-економічний інститут, 20-21 грудня 1994 р.).

Результати досліджень викладені автором у 7 наукових роботах загальним об'ємом 1,3 друкованого аркуша.

Об'єм і структура роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку друкованої літератури, який містить 96 найменувань. Робота викладена на 153 сторінках машинопису, містить 10 таблиць.

II. ЗМІСТ І ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У реферованій роботі на основі чинного законодавства, праць відомих вітчизняних економістів-аграрників проаналізовано основні ідеї і принципи, що складають парадигму здійснюваної аграрної реформи.

Методологію реформ визначила ідея соціальної справедливості,

в розумінні встановлення справедливої частки кожного в процесі приватизації суспільної власності. В ході роздержавлення аграрних відносин послідовно реалізується право трудових колективів і окремих їх членів на зароблену частку суспільного майна. В основу земельної реформи закладено право кожного громадянина на землю. Розміри земельних ділянок, які можуть бути наділені у власність для ведення не товарного сільського господарства (особистого підсобного господарства, городництва і садівництва), визнає закон і єдині в межах країни. Для товарного – розміри земельних ділянок єдині в межах обумовленої законом території. Поряд з цим земля може належати громадянам на правах користування.

В роботі звертається увага на практичну і теоретичну неспроможність завдань справедливості реформ в прийнятому розумінні. Зокрема, що стосується паювання колективного майна, справедливість недосяжна тому, що, по-перше, в поділі суспільного майна об'єктивно не можуть взяти участі всі, хто його створював, і, по-друге, дані, на основі яких здійснюється поділ, не відображають і об'єктивно не можуть відображати трудового вкладу як колективів підприємств, так і окремих його членів. Забезпечення справедливості в процесі здійснення земельної реформи неможливе через обмеженість угідь і нерівноцінність окремих земельних ділянок.

Наявність єдиної системи колективістських цінностей на зразок «соціальної справедливості» характерне для телеологічної парадигми розгляду проблем суспільної організації, в основі якої лежить впевненість, що людина може «свідомо» вибирати напрями і форми суспільного розвитку, надаючи йому доцільного і цілеспрямованого

характеру. В основі телеологічної парадигми - впевненість у необмежених можливостях людського пізнання взагалі, і суспільних процесів зокрема.

Результатом практичної реалізації ідеї «свідомої» організації суспільства стало виникнення і розвиток командно-адміністративної системи. В працях визначного теоретика неолібералізму Ф.Хаяка неспроможність централізованої системи в порівнянні з ринковою пояснюється об'єктивною неможливістю з центру осягнути той об'єм інформації, що переробляє ринок тільки завдяки конкуренції і особистого інтересу можливе максимальне використання наявної в суспільстві інформації, носіями якої, в суспільстві з розвинутим поділом праці, виступають окремі індивіди.

Внаслідок недостатнього вивчення гносеологічних коренів аграрної кризи, в процесі реформування системи аграрних відносин (які економічних в цілому) стало можливим збереження методології, яка визначила їх формування в минулому. Це виявляється в прагненні до визначення конкретних шляхів, форм, методів і термінів змін в системі аграрних відносин. Аграрна реформа ведеться методом «будівництва» чи «формування» багатокладної аграрної економіки, де здійснення окремих її завдань (приватизація майна, земельна реформа і т.д.) неминуче перетворюється на самоціль. Оскільки «зверху» неможливо врахувати конкретні умови, багато питань передається на розсуд колективних органів. Це в значній мірі ставить хід реформ в залежність від суб'єктивного фактору. Характерною при цьому є проблема механізму реалізації централізованих рішень.

Якщо виходити з того, що мета і завдання економічної реформи зводиться до створення конкурентного середовища, яке б спонукало кожного окремого індивіда до максимального

розкриття своїх можливостей то здійсненн'я реформ на основі телеології цьому не сприяє. В реферованій роботі зроблена спроба показати теоретичну неспроможність даного підходу при вирішенні питань перехідного періоду: реформи «зверху» в своїй основі опираються на обмежені можливості центру щодо заволодіння інформацією, в порівнянні з можливостями її децентралізованого використання; передача вирішення ряду питань на розсуд низових колективних органів (місцевих Рад і їх виконавчих комітетів, трудових колективів і т.д.) не вирішує питання максимального використання індивідуального знання; окремим індивідам при цьому доводиться діяти в уже регламентованих «зверху» умовах, що теж обмежує можливості використання особистих знань. Поряд з цим, особи, яким надане право прийняття рішень щодо реформування суспільного майна не несуть при цьому ніякої матеріальної і моральної відповідальності за можливі негативні наслідки.

Проводячи перші підсумки аграрної реформи можна констатувати, що: 1) експеримент з «відродження почуття господаря» у селян на основі персоніфікації майна сільськогосподарських підприємств потерпів невдачу: паювання поки що не виконує ні однієї з функцій, що йому відводилися; 2) намітилась тенденція розпаду в робничій базі колгоспів і радгоспів; 3) негативні явища в громадському секторі не компенсуються розвитком приватного. Середньорічне виробництво валової продукції сільського господарства за перші три роки реформ (1991-1993 рр.) скоротилось на 28,3 відсотки до відповідного попереднього періоду, в т.ч. на 14,1 % скоротилось виробництво рослинницької продукції і на 21,3- тваринницької. Спад виробництва продовжувався і в 1994 році. Все це вимагає критичного осмислення не тільки самого ходу

реформ, а й, можливо, ідей, що лягли в їх основу. Тут уже не обійтись поверхневими судженнями щодо причин катастрофічного стану і прийняттям простих рішень для його подолання. Необхідний принципово новий горизонт мислення і рівень теоретичних узагальнень.

В дисертаційній роботі причини кризового стану в аграрній сфері пов'язуються з існуючим підходом до здійснення реформ, в непеєднюваності завдань їх справедливості і ефективності.

По-перше, паювання майна колгоспів і радгоспів не наближує їхню економічну поведінку до мотивації приватних підприємств, тобто не забезпечує ефективного роздержавлення аграрних відносин. Це пояснюється тим, що ніхто, якими б хорошими намірами він не користувався, в короткий історичний період не в змозі довільно змінити домінуюче в суспільній психології розмежування понять власності на так зване «моє», «його», і «наше» або «нічье». Громадські господарства на сьогодні практично існують як колективні підприємства, із властивими для них недоліками. Проте формування ефективного інституту колективної власності потребує немало часу, що, в умовах усунення держави від виконання функцій контролю за збереженням і використанням суспільної власності, веде до неминучого розпаду колективних підприємств під впливом руйнівної дії індивідуальних економічних інстинктів. В таких умовах тенденція до розпаду громадського сектору стає закономірною. Розрахунок на те, що приватизація землі сільськогосподарських підприємств на основі її паювання зможе змінити ситуацію - нічим не обгрунтований.

По-друге, масштаби розвалу суспільного сектору в створених умовах не можуть компенсуватися відповідним розвитком приватного. Згідно теорії працеспоживного балансу О. Чаянова, основ-

ним обмежувачим фактором зростання виробництва в трудових селянських господарствах є праця. Селянська сім'я нарощує трудові зусилля заради задоволення своїх потреб лише до певного рівня, коли «важкість зусиль» ще урівноважується «корисністю» цінностей, що добуваються цими зусиллями. За цією межею важкість зусиль перевищує забезпечуваний корисний ефект, тому господарська діяльність стає все менш інтенсивною, а потім припиняється. Оскільки, на даний час, співвідношення цін на продукцію промисловості і сільського господарства явно складається не на користь останнього, граничні зусилля мало окуповуються. Внаслідок цього не існує стимулу до розширення об'єму виробництва і його товарності, тому вказані негативні тенденції цілком закономірні. Враховуючи кризову ситуацію в економіці в цілому, можливості зростання виробництва продукції на основі підвищення продуктивності праці теж є об'єктивно обмеженими.

По-третє, не варто особливих надій покладати і на розвиток селянських (фермерських) господарств. З одного боку це пов'язано з незначною їх часткою в загальній площі сільськогосподарських угідь. Розраховувати на їх суттєве збільшення в найближчому майбутньому, зважаючи на кризову ситуацію, не доводиться. Поряд з цим, навіть в нинішніх їх межах, вони не завжди сповна можуть розкрити свої можливості. В певній мірі це пов'язано з їх недостатньою землезабезпеченістю. Через очікувану «прискорену» «приватизацію» землі на основі її паювання не доводиться розраховувати на суттєве зростання їх середніх розмірів в недалекій перспективі. З іншого боку дається взнаки недостатня забезпеченість сільськогосподарською технікою і надто проблематичні можливості покращення забезпечення нею в ближчому

майбутньому.

В дисертаційній роботі, виходячи з вищевказаного, піддається сумніву можливість виправлення ситуації на основі «прискорення» і «радикалізації» реформ без кардинальної зміни їх концептуальних принципів.

В роботі запропоновано і обгрунтовані основні принципи еволюційного механізму становлення багатукладної аграрної економіки, під яким розуміється здійснення комплексу заходів, спрямованих на створення передумов для ефективної дії саморегулюючих і самоорганізуючих сил суспільства, які б забезпечували пошук шляхів та засобів природних, еволюційних змін в системі аграрних відносин. Принципова відмінність запропонованого підходу до здійснення аграрної реформи полягає в тому, що, на відміну від існуючого, самі зміни в системі аграрних відносин не перетворюються на самоціль, з необхідності досягнення окремих завдань якої (приватизації власності колгоспів і радгоспів, перетворення їх в нові організаційні структури, проведення земельної реформи і т.д.) виникає питання механізму реалізації в його нинішньому розумінні. Ознакою еволюційних змін не є їх якась фатальна приреченість на довготривалість. Згідно сучасних уявлень - еволюційний розвиток - це розвиток, в основі якого лежать природні саморухливі і самоорганізуючі сили суспільства. Основним критерієм еволюційного характеру змін - є ріст продуктивності системи.

Еволюційне трансформування адміністративної системи в ринкову наслідком розглядається як процес збільшення питомої ваги рішень щодо розпорядження суспільними засобами виробництва, які приймаються децентралізовано, на основі розмежування існуючих відносин власності із чітким зазначенням прав і обов'язків

користувача суспільними засобами виробництва, а також встановлення порядку, згідно якого могла б децентралізовано відбуватися приватизація суспільних засобів виробництва, або зміна користувача ними.

Тому в пропонованому механізмі не передбачається рушійної і спрямовуючої ролі держави при визначенні строків, масштабів і форм роздержавлення. Функції держави зводяться до встановлення правил, згідно з якими процеси роздержавлення і приватизації могли б проходити децентралізовано на основі дії розрізнених індивідуальних інтересів, а також контролю за їх дотриманням і функції арбітра при виникненні суперечок.

Перевага еволюційного підходу перед існуючою спробою централізованого визначення напрямів змін в системі аграрних відносин полягає в тому, що тільки таким чином можна забезпечити максимальне використання розпорошеного в суспільстві знання, носіями якого виступають окремі індивіди. Це можливе при умові, якщо реформістські заходи будуть спонукати їх до максимального розкриття своїх потенційних можливостей, тобто опиратимуться на конкурентні засади в процесі реформ. З другого боку вони повинні спрямовуватись на забезпечення майнової відповідальності суб'єктів, яким надається можливість децентралізовано здійснювати зміни. Водночас ставка на конкуренцію робить пропонований механізм дієвим, оскільки в дотриманні «правил гри» в кожному конкретному випадку буде зацікавлена не тільки держава, а й конкуруючі сторони.

В роботі завданням «справедливості» реформ протиставляється завдання їх «ефективності». Це обґрунтовується тим, що з точки зору соціальної справедливості право кожного громадянина на землю не становить собою вищої соціальної ідеї. Безпере-

чно вищою соціальною ідеєю є право на землю (як і на інші засоби виробництва, що не знаходяться в приватній власності) суспільства в цілому. Оскільки право всіх і на все шляхом розділу практично реалізувати неможливо, землею та іншими засобами виробництва може володіти, користуватися і розпоряджатися лише частина суспільства. Решта членів суспільства, яка не володіє правом власності на засоби виробництва і займається іншою суспільно-необхідною діяльністю, вправі вимагати від перших використовувати землю та інші засоби виробництва таким чином, щоб на всіх вистачало сільськогосподарської продукції. При недотриманні цієї вимоги – вважати право останніх на землю порушеним. Кожному праву протистоїть суспільний обов'язок. Обов'язком землероба є забезпечення потреб суспільства в сільськогосподарській продукції.

Питання справедливості реформ в роботі розглядаються з точки зору не її результатів для кожного зокрема, а процесу. Реформи будуть справедливими, якщо створювана правова система забезпечуватиме рівні можливості для кожного індивідуума добиватися особистих цілей, доступними йому законними засобами, в т.ч. в питаннях приватизації.

Практичні пропозиції, що випливають з досліджень, подані за трьома основними напрямками.

1. Забезпечення рівних умов конкуренції для всіх форм господарювання. Виходячи з засад раціональності, для того, щоб окремий індивідуум, який працює в колгоспі чи радгоспі, наважився на вихід з нього для утворення селянського (фермерського) господарства, і щоб це могло набути масового характеру, необхідно, як мінімум, щоб окупність його додаткових зусиль була не нижчою, ніж на попередньому місці.

З цією метою в чинному законодавстві передбачений порядок, за яким членам колективних господарств при виході з нього надає право на одержання частки колективної власності в грошовому або натуральному виразі. Проте це не вирішує проблеми. По-перше, не існує дієвого механізму виходу з пасем; по-друге, розміру паю недостатньо для індивідуального господарювання; по-третє, послідовна реалізація даного порядку на практиці може позначитись на ефективності громадських господарств. З іншого боку, створення передумов для розвитку інших форм господарювання через надання податкових пільг, дешевших кредитів тощо, веде до нерационального використання наявних ресурсів.

В роботі пропонується вирішення даної проблеми на інших засадах. Індивід, який прагне господарювати самостійно, повинен виходити з власних можливостей, існуючих ринкових цін на ресурси і на сільськогосподарську продукцію. Це забезпечуватиме максимізацію суспільного ефекту на основі повного врахування індивідуальних можливостей і конкретних умов. Той, хто в особистих цілях використовує суспільне майно, протягом встановленого періоду повинен відшкодувати суспільству його ринкову вартість. Водночас, слід забезпечити рівні можливості для всіх громадян в процесі роздержавлення. Це можливе, якщо зміна користувача чи власника суспільних засобів виробництва здійснюватиметься виключно на конкурентних засадах.

В роботі пропонується механізм роздержавлення аграрної економіки, основним елементом якого є введення плати за виробничі засоби сільськогосподарських підприємств, які не створені коштом громадян. Плату пропонується утримувати за наявні на момент її введення основні виробничі фонди (окремо по кожному інвентарному об'єкту) і оборотні засоби.

Це, як на наш погляд, сприятиме ефективному роздержавленню сільського господарства. Оскільки плата за виробничі засоби носить фіскальний характер, це мало б призводити до поліпшення їх використання. Водночас, це повинно гарантувати певний мінімальний рівень ефективності виробництва сільськогосподарської продукції чи надання послуг, нижче якого виручених коштів від її реалізації уже буде недостатньо для внесення плати і покриття понесених матеріальних затрат.

Поряд з цим, введення плати за виробничі засоби змушуватиме підприємства позбавлятися фондів яким не знаходиться ефективного застосування, що вестиме до розширення ринку засобів виробництва. Такий порядок вестиме до вдосконалення галузевої структури сільськогосподарських підприємств, набуття ними оптимальних розмірів, еволюційного трансформування нинішніх колгоспів і радгоспів, прокатні пункти, технічні майстерні, бази по переробці і зберіганню сільськогосподарської продукції, консультативні фірми і т.д.

На відміну від промислових, власність сільськогосподарських підприємств в більшій мірі створювалась працею людей, які проживали і проживають на їх території. Тому основна частина плати за виробничі фонди повина залишатись в бюджетах сільських Рад. Решту може йти в державний бюджет, в основному для кредитування розвитку сільського господарства, зокрема становлення фермерства.

Встановлення плати за користування суспільними засобами виробництва в поєднанні з іншими заходами дає можливість без втрат для бюджету різко зменшити ставки оподаткування прибутку (до 5-10%). Це сприятиме розвитку приватного сектору, виведенню його з під контроль кримінальних структур.

Може виникнути застереження, що колективні підприємства просто не зможуть виплачувати плату за виробничі засоби із-за високого їх зносу, несприятливої кон'юнктури цін і т.д. Водночас не виключено, що її розмір виявиться недостатнім, щоб спонукати до найефективнішого використання суспільних засобів. Вихід бачиться в створенні передумов регулювання розміру плати за користування суспільними засобами виробництва або зміни користувача ними на конкурентних засадах.

2. Конкурентний механізм земельної реформи. З точки зору суспільного права, здійснення перерозподілу земель і їх приватизація не може бути самоцілью. Воно виправдане лише при умові, якщо новий власник чи користувач забезпечуватиме виробництво не меншої кількості товарної продукції і не звищими затратами, ніж діюче громадське господарство.

В умовах сформованої ринкової економіки перехід земельних угідь до тих власників і користувачів, які зможуть забезпечити найкраще їх використання при даному рівні розвитку продуктивних сил, здійснюється без прямої участі держави на основі дії закону вартості і механізму конкуренції. Існуючий підхід теж не заперечує ролі конкуренції. Проте вона повинна би проявитися пізніше, після завершення первинного перерозподілу землі на засадах «справедливості». Тобто перерозподіл землі перетворюється на початковому етапі на самоціль, як необхідна умова майбутнього прогресу.

Як на наш погляд, пріоритет завдань справедливості земельної реформи над завданням її ефективності недостатньо обгрунтоване і може мати небезпечні наслідки. В роботі пропонується механізм задіяння конкурентних засад вже на стадії первинного розмежування прав власності на землю, що не знаходиться в

користуванні конкретної особи, шляхом забезпечення рівних прав і можливостей на заволодіння нею для всіх без винятку дієздатних громадян.

Забезпечити при цьому дотримання суспільного права на землю можна встановивши для нового користувача плату за землю-як нормативу ефективності господарювання. Чим нинішнє громадське господарство ефективніше використовує землю, тим, звичайно, більше виправдане його існування і тим вища плата за землю повинна встановлюватись для нового користувача, і навпаки - чим гірше земля використовується, тим меншою повинна бути плата за землю, стимулюючи цим самим, на відміну від існуючого порядку, розвиток нових форм господарювання на землях гірших колгоспів і радгоспів.

Плата за землю прямо пропорційна ефективності господарювання на ній діючого громадського господарства. Її розмір пропонується визначати як різницю між середньорічним об'ємом товарної продукції, одержуваним з цієї землі, і затратами на її виробництво, включаючи рівень рентабельності, який необхідний для розширеного відтворення.

Пропонуваний підхід до встановлення плати за землю, на відміну від існуючого, який ґрунтується на переконанні, що земля створює ренту в будь-яких умовах, будується на усвідомленні неможливості проведення на основі розрахунків розмежування між диференціальною рентою і організаційно-виробничим доходом, якого прийнято відносити до заслуг конкретного підприємства. Плата за землю, розрахована згідно схеми визначення диференціальної ренти, не вказує саме на факт її наявності в даних конкретних умовах. Тому вона не вилучається з даного господарства. Проте, наявність земельної ренти підтверджується фактом

появи суб'єкта, якому умови плати за землю виявляться достатніми, щоб після її виплати забезпечувати собі необхідне відтворення. Тільки він здатний найбільш повно врахувати всі природні і економічні фактори, які діють в даних конкретних умовах, і співставити їх із своїми можливостями. Якщо претендентів, яких задовільнятимуть умови плати за землю виявиться декілька, то, при непорушенні принципу рівних можливостей конкуренції кожного з них, розмір ренти визначатиметься найвищою платою за Землю, яку зможе запропонувати один з учасників торгу.

Оскільки плата за землю не носить фіскальної функції і встановлюється виключно з метою гарантування не зменшення рівня господарювання новим користувачем, то основна частина плати за землю повинна йти в бюджети місцевих Рад.

Зрозуміло, що вищепропоновані заходи зможуть виконати покладені на них економічні функції при умові збереження стабільних цін. Інфляція суперечить головним цілям економічних перетворень, бо робить неможливими раціональні економічні розрахунки, і, головне, плата за землю і плата за фонди, не відіграватимуть тих сигнальних функцій, що на них відводяться. Тому, стабілізація грошової системи відноситься до основної умови ефективності економічної реформи в цілому.

3. Забезпечення економічних передумов розвитку нових форм господарювання на селі. Широкомасштабний розвиток нових форм господарювання на землі, зміцнення продуктивних сил села можливі при паритетних економічних умовах розвитку сільського господарства і промисловості, села і міста.

Вреферованій роботі обґрунтовується думка, що орієнтування на вирішення цього питання шляхом субсидування сільського господарства з бюджету не веде до його розв'язання в корені.

Зважаючи на низьку ефективність сільського господарства неминучий відхід від існуючого механізму дотацій, і повний перехід на ринкове формування цін на сільськогосподарську продукцію. В роботі зроблена спроба розглянути причини, чому в нинішніх економічних умовах при нестачі сільськогосподарської продукції ціни на них не завжди покривають затрати на її виробництво не те що на гірших, а й на середніх і кращих землях. Враховуючи особливе місце сільського господарства в економіці України, обґрунтовується необхідність і подаються практичні пропозиції комплексного вирішення даної проблеми, розглядаючи її в контексті економічної реформи в цілому.

Основні положення дисертаційної роботи викладені в наступних друкованих працях.

1. Основні умови відродження села // «Наукове забезпечення агропромислового комплексу західного регіону України в умовах переходу до ринкових відносин»: Тези доповідей науково-виробничої конференції - Львів.- 1992.- с.80.

2. Забезпечення пріоритету розвитку села в умовах ринку // «Проблеми українського села та шляхи їх вирішення»: Тези доповідей науково-практичної конференції - Стрий: Просвіта.-1992, 8-9 липня.

3. Село повинно бути багатокладним // «Діло».-1993.- № 6.

4. Земельну реформу гальмують закони про землю // «Діло».-1993.-№ 8.

5. Яким повинен бути вплив держави // «Діло».-1993.-№ 10.

6. Колективні господарства: роздержавлення і приватизація // «Діло».-1993.-№ 13.

7. До питань парадигми економічної реформи // «Становлення економічної системи в Україні»: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції - Львів, 1994. Ч.2. с. 83-84.

Магас В.М. Эволюционный механизм становления многоукладной аграрной экономики. Дисертацией является рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.03 - теории макроэкономики. Институт земледелия и животноводства западного региона УААН, Львов, 1995.

Реформы в Украине проводятся без опоры на целостную теорию переходного периода. В своей основе они осуществляются «сверху», методом «строительства» и «внедрения» новой системы экономических отношений.

В работе сделана попытка рассмотреть возможности решения проблем становления многоукладной аграрной экономики, опираясь на эволюционные силы общественного развития - индивидуальный интерес и конкуренцию.

Magas V.M. Evolutionary mechanism of becoming a mixed agricultural economy. The thesis is typed.

The thesis is intended to receive a degree of Candidate of economics on the speciality 08.01.03 - macroeconomics. The Institute of Agriculture and Stock Breeding of Academy of Agrarian Sciences of the Western regions of Ukraine, Lviv, 1995.

Reforms in Ukraine are being conducted without support by

entire theory of transition period. In there basis they are being carried out «from above» by method of «constriction» and «inculcation» new system of economic relationships.

In the work is made an attempt to consider the possibilities of solution of problems of becoming a mixed agricultural economy on the base of evolutionary forces of social progress - individual interest and competition.

Ключові слова: телеологічна парадигма; соціальна інженерія, еволюційний механізм, ринок, конкуренція, аграрна реформа, роздержавлення, приватизація.

АВ 32.489

АВ 32.489

Підписано до друку 29.05.95. Формат паперу 60x64 1/16
Папір друкарський №1. Друк офсетний. Безкоштовно. .
Друкарських листів 1. Зам. 172. Тираж 100.

ПТЦ "Агрософт" м. Львів, вул. 700-річчя Львова, 13а